

KOVÁCS ILONA

A JÖVEDELEM-ELOSZLÁS ÉS JÖVEDELEM-EGYENLŐTLENSÉG ALAKULÁSA
MAGYARORSZÁGON A RENDSZERVÁLTÁSTÓL NAPJAINKIG

ZÁRÓJELENTÉS

A KUTATÁS CÉLJA, FONTOSSÁGA, A TÉMA SZEREPE A KÖZGAZDASÁGI KUTATÁSOKBAN

Kutatócsoportunk arra vállalkozott, hogy széleskörű nemzetközi és hazai szakirodalom tanulmányozására is támaszkodva saját empirikus vizsgálataink alapján feltárjuk és megértsük a rendszerváltozás kezdetétől a jövedelem-eloszlásban és a jövedelem-egyenlőtlenségben bekövetkező változások természetét és okait. Árnyalt és sokoldalú képet akartunk adni a lakosság különböző csoportjainak, rétegeinek jövedelmi helyzetéről, a jövedelmek színvonaláról és szóródásáról, a különböző jövedelemforrások megélhetési viszonyokban játszott szerepéről. Következtetéseink felhasználhatók a mindenkori döntéshozók munkájában.

Tanulmányainkat publikáltuk, vagy éppen megjelenés alatt vannak, hazai konferenciákon és külföldi egyetemi workshopban előadást tartottunk és néhány ország neves szakértőivel konzultációkat folytattunk. Éltető Ödön és Havasi Éva a Statisztikai Szemlében publikált cikke 2009-ben az év legjobb cikke minősítést nyerte el és Gyulai díjat kaptak.

A jövedelem-eloszlás vizsgálata minden gazdaságban a makro-gazdaságtan egyik legfontosabb területe. Ezt már a klasszikus közgazdaságtan megalapítói, Adam Smith és David Ricardo is a gazdaság egyik legfontosabb kérdésének tekintették. A közgazdaságtan kiemelkedő alakja, Alfred Marshall szerint a gazdaságok fejlődésével a gazdagok relatíve szegényebbé, a szegények relatíve gazdagabbá válnak. Marx éppen ellentétes nézetet fogalmazott meg: a gazdasági növekedéssel párhuzamosan a gazdagok relatíve gazdagabbak, a szegények relatíve szegényebbek lesznek. Az angol háztartások jövedelmeit vizsgálva Pareto [1895] tett közzé elsőként a jövedelem-eloszlásra vonatkozóan egy függvényösszefüggést. Pareto gyakorlatias véleménye: a jövedelem-egyenlőtlenség állandóan létező társadalmi adottság, amelynek megértése, okainak feltárása feltehetőleg már az emberi felfogóképesség és befolyásolás határain esik túl.

Edwin Cannan [1914] a 20. sz. elején égető társadalmi kérdésekre kereste a választ: mi az oka annak, hogy egy ország gazdag vagy szegény, és miért kerülnek egy közösségen belül egyének, családok az átlagos jövedelmi szint alá, mások föléje. Cannan kérdésfeltevése ma ugyanolyan aktuális, mint száz évvel korábban. Ma sem tudunk válaszolni olyan fontos kérdésre, hogy miért van az, hogy egy-egy országban a gazdasági vagyon jelentős hányada csupán maroknyi ember kezében koncentrálódik. Számos, a hétköznapok emberét is izgató és érintő kérdés megválaszolása még várat magára.

A közgazdászok között nincs egységes válasz arra, hogy milyen mértékű jövedelemkülönbségek lennének ideálisak egy társadalomban, amelyek még nem irritálóak, de ugyanakkor a gazdaságra nézve ösztönzőleg hatnak. Megoszlanak a vélemények a tekintetben is, hogy a kormányoknak be kell-e avatkozni a jövedelem-egyenlőtlenség csökkentése céljából a jövedelmek újraelosztása eszközeivel (transzferek és adózás), és ha akarják ezt tenni, akkor milyen mértékben.

Atkinson [1983] a London School of Economics neves professzora, a téma elismert kutatója vetette fel, hogy annak ellenére, hogy a jövedelem-eloszlásnak minden piaci szereplő legyen az munkavállaló, munkaadó vagy az állam tekintetében mély beágyazottsága van, a téma nem kapott fontosságának megfelelő hangsúlyt a közgazdasági kutatásokban. Az utóbbi két évtizedben azonban a nemzetközi kutatások intenzíven kezdtek foglalkozni a jövedelem-egyenlőtlenség kérdésével, arra való reakcióként, hogy az elmúlt 20 év alatt feltűnő mértékben nőtt az egyenlőtlenség a legtöbb OECD országban. Az OECD szervezete [2008] figyelemreméltó, átfogó tanulmányt jelentetett meg „Growing Unequal?” (Növekvő egyenlőtlenség?) címmel, amelyben minden ország helyzetét érintő, súlyos kérdéseket feszegetnek. „Nőtt-e az egyenlőtlenség az idők során? Kik voltak e folyamat nyertesei, illetve vesztesei? Egyformán érintette-e ez a folyamat az összes OECD országot? A nagyobb jövedelmi egyenlőtlenségeket milyen mértékben okozzák a dolgozók személyes jövedelme közötti nagyobb különbségek, és mekkora hatással vannak rájuk egyéb tényezők? Végül hogyan hat ezekre a trendekre a jóléti rendszeren keresztül történő állami újraelosztás?” A beszámoló rámutat arra, hogy a jövedelmi egyenlőtlenségek már az 1980-as évek, sőt valószínűleg már az 1970-es évek közepe óta növekednek.

2009-ben az OECD kifejezetten a jövedelem-eloszlás és a jövedelem-egyenlőtlenség növekvő tendenciájára fókuszáló konferenciát rendezett OECD [2009], amelyen Magyarországot Tóth István György és Medgyesi Márton [2009] képviselte.

A KUTATÁS MÓDSZERTANA, ADATFORRÁSOK

A jövedelem-eloszlásra és a jövedelem-egyenlőtlenségre irányuló vizsgálataink háromféle adatbázisra épülnek.

1. Egyrészt a KSH immár több mint ötven éves múlttal rendelkező, évenként ismétlődő reprezentatív mintavételen alapuló háztartásstatisztikai adataira, amelyek a magyarországi háztartások 0,26 százalékára (a megtagadásokat leszámítva mintegy 12 ezer háztartásra) terjednek ki, s az eredményeket jelenleg a Háztartási Költségvetési Felvétel c. kiadványban teszik közzé. Meg kell említenünk a TÁRKI és a Budapesti Közgazdaságtudományi Egyetem közös kezdeményezésében folytatott panel-felméréseket, illetve a TÁRKI monitor vizsgálatait is, s ezekre alapozva számos folyóiratcikk, műhelytanulmány, könyv jelent meg a rendszerváltozást követően is. Lásd: ATKINSON-MICKLEWRIGHT [1992], ATKINSON-RAINWATER SMEEDING [1995], ÉLTETŐHAVASI [2009], FÖRSTER, M. F. –TÓTH I. GY. [1997] GALASI [1995], HAVASI-HORVÁTH –RÉDEY-SCHNELL [1998] KAPITÁNY–MOLNÁR [2000], KSH [1990, 1998], SPÉDER [2002], TÓTH, ISTVÁN GYÖRGY [2002], [2009]. A TÁRKI által végzett felmérés adatait jelenlegi kutatásunkban nem használtuk.

A rendszerváltás után azonban egyre jobban felerősödtek a háztartásstatisztikai mintavételen alapuló felmérések hiányosságai. Mivel a felmérésekben való részvétel önkéntes, a válaszolási arány 1987 óta egyre csökkent. Amíg 1987-ben 76 százalékos volt a válaszolási arány, addig 1993-ra ez 61 százalékra esett vissza. Az alacsonyabb jövedelmű családok túl-, a jómódúak alulreprezentáltak a mintában, a nagyon gazdagok és a nagyon szegények eleve be sem kerülnek. Elemzők mintegy 30 százalékra teszik azt a különbséget, amely a nemzeti számlarendszer makro-adatai és a háztartásstatisztikai felvétel adatai között vannak.

Éltető Ödön és Havasi Éva [2009] mélyrehatóan elemzi a megváltozott helyzet körülményeit, az 1993-ban végrehajtott jövedelmi felvétel kudarcát, mivel a begyűjtött adatokat egyrészt a jelentős arányú válasz-megtagadás, másrészt a jövedelmi adatok bevallási megbízhatatlansága miatt nem lehetett közzé tenni. Ezt követően született meg az elhatározás, hogy a lakosság megkérdezésén alapuló jövedelmi felvételt összekapcsolják egy törvényileg kötelező összeírással (népszámlálás, mikrocenzus), s ennek egy részmintájából szerzett információkat különböző pótlási és imputálási módszerek alkalmazásával fölhasználják a jövedelmi adatok elfogadhatóságának a javítására. Erre került sor 1996-ban és 2005-ben is, amikor a 2 százalékos mikrocenzus 25 százalékos almintájából nyerték a jövedelmi adatokat. Ezeknek a felméréseknek az adatait felhasználva készítette tanulmányait Éltető Ödön és Marton Ádám.

2. Az adatok második forráscsoportja ugyancsak a KSH Családi költségvetés adattárában közzétett háztartások bruttó és nettó jövedelmeinek alakulása az 1992-2002-es időszakban. Ahogy arra Révész [1994] és Tóth [2003], Kovács [2003], úgy Ligeti [2007] is felhívja a figyelmet, hogy a Családi költségvetés adattára alapján számított értékek jelentősen alulbecslik a tényleges jövedelmi különbségeket. Az előző pontban felsorolt okok mellett ehhez a torzításhoz hozzájárul még az is, hogy amíg 1992-1999 között a háztartások adatait jövedelmi tizedekre, 2000-ben és 2001-ben már csak jövedelmi ötödökre bontva publikálták. Minél kevesebb jövedelmi kategória áll rendelkezésre, annál nagyobb lesz a mutatók lefelé torzító hatása. Ezen adatok alapján történő vizsgálatnak legfontosabb része Simon Kuznets [1955] ún. „fordított U” hipotézisének a magyar adatokon való tesztelése. Ezt a munkát Ligeti Zsombor végezte el. Kuznetz szerint a gazdasági átalakulás, szerkezetváltás rövidtávon szükségképpen a jövedelem-egyenlőtlenség növekedését okozza, majd — hosszabb távon — az anyagi jólét növekedésével a jövedelem-egyenlőtlenségek csökkennek.
3. A felhasznált adatok harmadik forrása az APEH Tervezési és Elemzési Főosztályától rendelkezésünkre bocsátott mintegy 4 és fél millió adóbevalló személyi jövedelmei. A kétezres évek elején az előző két pontban vázolt, a háztartásstatisztikai adatokra vonatkozó megváltozott körülmény motiválta Kovács Ilonát abban, hogy figyelmét az APEH adatok felé irányítsa, és a jövedelem-egyenlőtlenséget ezek alapján vizsgálja. E tárgykörben folytatott kutatásait először az 1996-2002 közötti időszakra vonatkozóan tanulmányok, újságcikkek, interjúk formájában tette közzé: Kovács I. [2003], [2004], [2005]. Jelenleg viszont már rendelkezésre állnak az 1996-2009 közötti időszak adatai, amelyek alapján kellő áttekintést nyerhettünk a rendszerváltás immár húsz évének jövedelem-egyenlőtlenségi és jövedelem-eloszlási tendenciáiról a bevallott jövedelmek alapján.

A JÖVEDELEM-ELOSZLÁS ÉS –EGYENLŐTLENSÉG MÉRÉSE, EGYENLŐTLENSÉGI MUTATÓK

A modern közgazdaságtudomány művelőinek figyelme alapvetően a méret szerinti jövedelem-eloszlás elemzésére koncentrál. A méret szerinti jövedelem-eloszlást kétféle értelemben alkalmazhatjuk.

- a vizsgálandó népességet csoportosíthatjuk a jövedelmek nagysága szerint, úgy, hogy minden jövedelem-intervallumhoz hozzárendeljük azt a népességszámot vagy inkább azt a népességhányadot, amely az adott jövedelemkategóriába esik. Az ilyen típusú táblázatok statisztikai értelemben gyakorisági táblázatoknak nevezzük, amelyeknek másik formája a kumulatív gyakoriság, amely azt mutatja meg, hogy a népesség hány százalékának a jövedelme esik az adott jövedelem-intervallumba és az alatta lévőkbe együttvéve.
- A jövedelem-eloszlási táblázatot úgy is összeállíthatjuk, hogy a jövedelmek nagysága szerint sorba állított népességet meghatározott arányú csoportokba osztjuk. Így juthatunk el a decilisek (népességtizedek), quintilisek (húszszázaléknyi népesség) vagy quartilisek (25 százaléknyi népesség) szerinti csoportosításhoz. Ilymódom kifejezhetjük, hogy a vizsgált populációnak e meghatározott hányadai milyen arányban részesülnek az összjövedelemből. Amennyiben adatok rendelkezésre állnak a deciliseken belüli mélyebb bontásra is, akkor vizsgálhatjuk például a legfelső vagy a legalsó decilisen belüli 5-5 százaléknyi népességhez tartozó jövedelemhányadokat is.

A háztartásstatisztikai adatokra vonatkozóan a lényegesen kisebb esetszám és a szélsőséges jövedelmi értékek miatt azonban az alsó és felső 5 százalék jövedelmi adatai sokszor nem elég megbízhatók. Éltető szerint a kismintás vizsgálatoknál még a decilis adatok is bizonytalanok, ezért sok esetben szerencsésebb lenne inkább kvintilis adatokkal dolgozni, de ezt a gyakorlatban kevesen szívlelik meg.

A felhasznált adóbevallási adatok esetében ennek éppen az ellenkezője igaz, minthogy itt teljes körű adatbázis állt rendelkezésünkre: minél nagyobb lehetőség van a felső 10 százaléknyi népesség jövedelmeinek 5-5, vagy akár 1-1 százalékos mélységű felbontására, annál árnyaltabb kép bontakozik ki előttünk a jövedelem-egyenlőtlenség és jövedelem-koncentráció tekintetében.

A jövedelem-kategóriák kialakítása történhet az egy háztartásra, az egy főre jutó, vagy az ún. ekvivalens (egy fogyasztási egységre jutó) jövedelem alapján. Az egy háztartásra jutó jövedelmet ritkán alkalmazzák, mivel a tényleges jövedelmi színvonal erősen függ a háztartás létszámától és összetételétől. Kutatásunkban a fogyasztási egység következetesen az OECD ajánlásának megfelelő ún. OECD1 ekvivalencia-skálára utal, mely szerint: az első felnőtt személy = 1 egység, a többi felnőtt = 0,7 egység, és a gyermek = 0,5 egység. Az egy főre jutó jövedelem, amely a hazai gyakorlatban a legelterjedtebb, olyan speciális ekvivalencia-skálát jelent, ahol minden személy ekvivalencia-egysége 1.

A szakirodalomban temérdek mennyiségű egyenlőtlenségi mutató forog közkézen, amelyeknek különböző szempontok szerint készült értékes összefoglalóját adja közre több, a teljesség igénye nélkül kiválasztott dolgozat is: Sen [1973], Kakwani [1980], Jenkins [1991], Cowell [1998], valamint a hazai szakirodalomból kiemelkednek Hunyadi–Mundruczó–Vita [1997], Hajdú [1997] és Tóth I. Gy. [2005.] munkái.

Az alábbiakban bemutatjuk azokat a mutatókat, amelyeket a jövedelem-egyenlőtlenség különböző szempontok szerinti mérésére számítottunk ki. Mindegyik, a kutatás során elkészített tanulmány valamilyen szinten foglalkozik az egyenlőtlenségi mutatókkal, amelyekről egy összefoglaló tanulmány is készült (Marton Ádám, Kovács Ilona), ismertetve azok előnyös és hátrányos tulajdonságait, ezért a zárójelentésben csupán felsoroljuk a felhasznált mutatókat.

1. A Lorenz-görbe és a Gini egyenlőtlenségi mutató

Magának a mutatónak a kiszámításához is bővében vagyunk a különböző képleteknek (lásd Tóth I. Gy. [2002]).

A Gini mutató kiszámításához a következő képletet használtuk:

$$G = 0,9 - 0,2 \sum_{i=1}^9 D_i \quad \text{ahol } D_i = \sum_{j=1}^i d_j, \quad d_i \text{ pedig az } i\text{-edik decilis érték}$$

2. Kiszámítását tekintve nagyon egyszerű az ún. q_{10} mutató, amely azt fejezi ki, hogy a legfelső népességtized jövedelem-részesedése hányszorosa a legalsó népességtized jövedelem-részesedésének:

$$q_{10} = d_{10} / d_1$$

3. Némiképpen elfedi, korrigálja a két szélső népességtizedben meglévő nagy szóródásokat a q_5 mutató, a felső és alsó quintilis (népességötöd) jövedelem-részesedésének a hányadosa

$$q_5 = \frac{d_9 + d_{10}}{d_1 + d_2}$$

4. Éltető-Frigyes mutató, amely a nemzetközi szakirodalomban. HIM (Hungarian Inequality Measure) néven ismert. Éltető Ödön és Frigyes Erwin [1968] három mérőszámot javasolt, amelyek egy mérőszámba sűrítve azt fejezik ki, hogy az átlagjövedelem felett élők átlagjövedelme hányszorosa az átlagjövedelem alatt élők átlagjövedelmének.

$$V = \text{HIM} = \frac{\bar{x}_f}{x_a},$$

5. Relatív szórás: százalékban:

$$\text{Relv} = \frac{\sigma}{x} 100$$

ahol σ az egy főre jutó (vagy ekvivalens) jövedelmek súlyozott szórása.

6. A Robin Hood index beszédes mutató, amely azt fejezi ki, hogy az egyes népességtizedek jövedelme milyen mértékben tér el az egyenletes jövedelmi eloszlástól: megmutatja, hogy a 10 százaléknál magasabb jövedelem-részesedésű népességtizedektől hány százaléknyi jövedelmet kellene elvenni, s azt a 10 százaléknál alacsonyabb jövedelem-részesedésű népességtizedek között szétteríteni ahhoz, hogy a jövedelem-eloszlás egyenletes legyen. Képletben:

$$E = 100 \sum (d_i - 0,1), \quad d_i \geq 0,1$$

7. A Theil-féle egyenlőtlenségi mutató (T)

E mutatók közül jó néhányra hosszú távú idősorok is rendelkezésünkre állnak, többségük csak az egy főre jutó jövedelem alapján került kiszámításra.

A JÖVEDELEM-ELOSZLÁS ÉS A JÖVEDELEM-EGYENLŐTLENSÉG ALAKULÁSA, EREDMÉNYEK, KÖVETKEZTETÉSEK

Mielőtt a különböző adatforrások alapján kiszámított jövedelmi egyenlőtlenségek elemzésére sor kerülne, tekintsük át a gazdasági fejlődés és a jövedelmek színvonalának időbeli alakulását, hiszen ez az a közös háttér, amely mellett az egyenlőtlenségek kialakultak (1. sz. táblázat).

1. sz. táblázat

A bruttó hazai termék és a reáljövedelem alakulása, 1990-2009

	1991	1992	1995	1996	1998	1999	2001	2002	2004	2005	2006	2007	2008	2009
	A bruttó hazai termék alakulása													
a	87,9	85,3	88,6	89,2	97,1	101,0	110,1	114,4	124,5	128,4	133,0	134,0	135,3	126,1
b	87,9	97,0	101,5	100,7	104,9	104,0	104,0	103,9	104,7	103,1	103,6	100,7	101,0	93,2
	A reáljövedelem alakulása													
a	98,3	94,9	87,7	85,0	87,3	88,3	94,9	100,9	109,1	113,1	115,2	110,1	108,0	101,5
b	98,3	96,5	94,6	96,9	102,5	101,1	104,5	106,3	103,2	103,7	101,9	95,6	98,1	94,0

Forrás: KSH honlap, jelmagyarázat: a= 1990=100, b=előző év egyenlő 100

A lakosság életszínvonalát tekintve az 1987-es év meghatározó volt, mivel ezt követően, már a rendszerváltozást megelőző években, az emberek megélhetési lehetőségei kedvezőtlenebbre fordultak. Közismertek a rendszerváltozással összekapcsolódó gazdasági recesszió, elhúzódozó transzformációs válság súlyos velejárói: minden gazdasági mutatónk erősen az 1980-as szint alá csökkent. 1989 és 1996 között a bruttó hazai termék 18, a végső fogyasztás 15, a reáljövedelem és reálbér 18-20 százalékkal csökkent, s mindez magas, 13 százalékos munkanélküliséggel és 20 százalék fölötti inflációs rátával párosult. 1997-re stabilizálódott a gazdaság, a GDP csökkenése megállt, 1997-től 2006-ig a GDP lényegében azonos, 4-5 százalékos növekedési dinamikával jellemezhető. 2007-2008-ban stagnálás, majd 2009-ben visszaesés. A reáljövedelem 1990 és 1996 között minden évben visszaesett, érzékelhető emelkedés 1998-tól következett be. A 2002. évi 6,3 százalékos növekedés kiemelkedően magas az időszakban, az azt követő három évben 3-3,7 százalékos a növekedés, 2007-től mindegyik évben határozott visszaesést figyelhetünk meg, amely legnagyobb mértékét 2008-ban érte el.

A. Eredmények a Családi Költségvetés adatai alapján

Éltető Ödön [2007], [2008], [2009] és Marton Ádám [2008], [2009] áttekintették a KSH által az elmúlt fél évszázadban végrehajtott jövedelmi felvételek főbb jellemzőit, megvizsgálták, hogyan alakult ezen időszak alatt a lakosság jövedelme és a jövedelmek egyenlőtlensége. A bemutatott egyenlőtlenségi mutatók közül többet is kiszámítottak, a fő hangsúlyt azonban a Theil-féle egyenlőtlenségi indexre helyezték, mivel ez egyértelműen additív módon

felbontható a különböző lakossági csoportok átlagos jövedelmei közötti eltérések, valamint a csoportok súlyából fakadó részre és a csoportokon belüli átlagos egyenlőtlenségre. A felbontás rávilágít arra, hogy a különböző személyi, háztartási, területi jellemzők milyen mértékben járulnak hozzá a lakosságon belüli jövedelmi egyenlőtlenséghez, illetve hozzájárulásuk mértéke hogyan módosul az idők folyamán, s ez milyen főbb okokra vezethető vissza. A két legutóbbi jövedelmi felvétel adatai alapján Éltető nemcsak az egy főre jutó, hanem az ekvivalens jövedelem egyenlőtlenségéhez való hozzájárulásokat is vizsgálta.

Az egyenlőtlenségi mutatók hetvenes évekre jellemző alacsony szintje és csökkenő tendenciája 1982 és 1987 között megfordult és növekedni kezdett (2. sz. táblázat). 1995-ben a lakosság egy főre jutó jövedelme reálértéken az 1987-es szint mindössze 63 százalékát tette ki, ugyanakkor a jövedelmi egyenlőtlenségi mutatók nagysága minden korábbit túlszárnyalt. A kilencvenes évek közepétől $q10$ értéke egyaránt 7,55, ugyanakkor Ligeti Zsombor [2007] Ékes Ildikó [2002] számításai alapján 1999-ben 10-re teszi ennek a mutatónak az értékét. Ezen belül az első tizedbe tartozók átlagjövedelme az országos átlag egyharmada körül alakult, míg a legfelső tizedbe tartozóké az országos átlag két és félszerese volt. A lakosság alsó 60 százalékának jövedelme viszont az országos átlag alatt maradt.

2. sz. táblázat

Az egyenlőtlenségi mutatók alakulása
a KSH felvételek alapján, 1962 és 2004

	1962	1967	1972	1977	1982	1987	1995	2004
Gini	-	-	0,232	0,212	0,206	0,236	0,296	0,312
Q10	5,75	4,61	4,93	4,13	3,80	4,71	7,55	7,55
HIM	2,09	1,92	1,96	1,84	1,82	1,99	2,36	2,41
Robin Hood	18,4	16,0	16,6	15,0	14,9	17,0	21,0	21,4

Forrás: KSH Jövedelmi felvételei, 1962–2004.

A rendszerváltozást közvetlenül megelőző időszakban (1987-es adatok) a lényegesen kisebb ütemben, de még mindig javuló életszínvonal mellett a szegények és az alsó középosztály relatív jövedelmi helyzete változott legkedvezőtlenebbül. A magasabb jövedelműek helyzete valamelyest javult, s ezen belül a legmagasabb tizedbe tartozóké erőteljesen nőtt. A kilencvenes évektől napjainkig az életszínvonal csökkenése, majd újbóli növekedése idején is érvényesült a szegények és az alsó középosztály romló jövedelmi helyzete és a legmagasabb jövedelműek átlagot meghaladó jövedelempozíciójának javulása.

Településtípusonként vizsgálva az egyenlőtlenséget, megállapíthatjuk meg, hogy a Budapesten élők számarányukat meghaladóan részesedtek a lakosság összjövedelméből 1995-ben és 2004-ben is. A vidéki városokban élők országos összjövedelemből való részesedése növekedett ugyan, de még mindig elmaradt attól a mértéktől, amit létszámnövekedésük indokolt volna. A községekben élők összjövedelemből való részesedése 1995-ben és 2004-ben messze létszámarányuk alatti, és az elmaradás növekvő tendenciájú.

Ide kapcsolódik az ország lakosságának régiók szerinti jövedelem-eloszlása. Budapest és vonzaskörzetének közel hárommillió, míg a többi régió népessége egy- másfél millió között van. Budapest és vonzaskörzetében az egy főre jutó *GDP* 2003-2006 között az országos átlag több mint másfélszeresét tette ki, a különbség 2006 után is tovább nőtt. A Dunántúlon a *GDP* az országos átlag szintjén alakult, míg az ország keleti felében 35-40 százalékkal elmaradt az átlagtól.

A keleti és nyugati, valamint északi és déli területek között jelentős a gazdasági és társadalmi fejlettségi különbség. Az egyenlőtlenségeket a rendszerváltozás során végbement gazdasági, társadalmi és politikai átalakulás növelte, kiélezte. Főként a keleti országrész helyzete romlott. Budapest és a nyugati régió jobban fejlődött.

A háztartásfő gazdasági aktivitásának jövedelmi egyenlőtlenségben játszott szerepe 1987-től 1996-ra és 1996-ról 2004-re is egyértelműen és dinamikusan növekszik. A háztartásfő inaktív státuszának jövedelmi egyenlőtlenséget magyarázó szerepe főleg 1995 és 2004 között erősödött. Az inaktív háztartásokban élők jövedelmi helyzete heterogénebb képet mutat, mint a kilencvenes évek közepén. Növekszik az inaktív háztartásfőjű háztartásban nevelt eltartott gyermekek száma, mivel a gyermekellátási juttatásban részesülő anyák épp úgy nem tartoznak az aktív keresők közé, mint ahogy a munkanélküli vagy munkaviszonnyal nem rendelkező alkalmi munkákból élő háztartásfők sem. Emellett a nyugdíjasok jövedelem-differenciáltsága is nőtt.

A magas gyermekszám jövedelem-differenciáló szerepe tovább nőtt, de ezen belül q_{10} értéke az utóbbi két jövedelmi felvétel adatai szerint csökkent, azaz a nagycsaládosok alsó és felső jövedelmi tizedébe tartozók jövedelmi különbsége csökkent, szemben az 1987-es helyzettel.

A jövedelmi egyenlőtlenségek mértéke 1995 és 2004 között országos szinten alig változott, a társadalmi rétegek közötti belső egyenlőtlenségek viszont jelentősen módosultak. Ezeket a belső egyenlőtlenségbeli elmozdulásokat segített értelmezni a *T*-mutató felbontása.

B. A Kuznets hipotézis próbája a magyar jövedelem adatokon

Simon Kuznets [1955] az *American Economic Review* hasábjain fejtette ki, hogy egy jelentős gazdasági átalakulás rövidtávon a jövedelem-egyenlőtlenség növekedéséhez vezet, hosszabb távon azonban a jövedelmi különbségek csökkennek. Tézisét a XIX. század végi és az I. világháborút megelőző időszak Amerikára, Angliára és Németországra vonatkozó egy főre jutó *GDP* alakulásának alapján fogalmazta meg. Hipotézise szerint a Gini mutató értéke a jövedelem függvényében egy fordított U alakra hasonlít. A szakirodalom számos írása érvel Kuznets elméletének érvényessége mellett (Ahuwalia [1976]; Rauch [1993]), de éppen annyi ellene is (Robinson [1976]; Fields [1991]).

Magyarország Kuznets-görbét a nettó jövedelmekből számított Gini értékekhez illesztett lineáris és parabolikus trenddel közelített függvény adja (Ligeti Zsombor [2008]). Ligeti az 1992-2002 közötti évek adataira alapozta következtetéseit. Számításai alapján a Kuznets hipotézis, ha nem is vethető el a magyar adatokra nézve, mégis az állapítja meg Ligeti, hogy az egy főre jutó jövedelem növekedésével a jövedelem-egyenlőtlenség, ha nem is csökkenő, de stagnáló tendenciája várható. Ugyanakkor számos olyan gazdasági és politikai tényezőt sorol fel, amelyeknek hatására a 2002-es évet követően a magyar társadalom jövedelmi polarizációja növekedni fog.

- Nemzetközi összehasonlításokból kiindulva Magyarország jövedelem-egyenlőtlensége alacsonyabb, mint a fejlett nyugat-európai országok többségében. Amennyiben a gazdasági felzárkózás a jövedelem-egyenlőtlenség szintjének emelkedésével párosul, Magyarországon a jövedelmi polarizáció fokozódására kell számítanunk.

- A gazdaságpolitika jelentős mértékben képes befolyásolni a jövedelem-egyenlőtlenség rövid távú alakulását. A Gini mutató alakulása tükrözi a gazdaságpolitikai ciklus különböző fázisait, a választási évvel elkülönült periódusokat. Ezek alapján azt vetíthetjük előre, hogy a Gini index három éven keresztül növekedését csak egy év csökkenés követi, így várhatóan 2003-tól 2005-ig a jövedelemegyenlőtlenség növekedni fog, majd 2006-ban csökken.
- Az állam újraelosztó mechanizmusa minden évben jelentősen hozzájárult a jövedelem-egyenlőtlenség csökkentéséhez, hiszen a nettó Gini minden évben kisebb, mint a bruttó Gini. Ugyanakkor az is megállapítható, hogy a gazdaságpolitika jövedelemkiszimító mechanizmusa az egyes években eltérő eredményeket ért el. Azokban az években (1996, 1999 és 2002), amikor a bruttó Gini változás meghaladja a nettó Gini változást, a redisztribúciós mechanizmus az egyenlőtlenséget enyhén növelőnek mondható, 2002-ben viszont, amikor ez a nettó Gini értékének csökkenésével is párosult, erősen egyenlőtlenség csökkentőnek tekinthető. Azokban az években, amikor a nettó Gini növekedése meghaladja a bruttó Gini növekedését, az újraelosztó mechanizmus erősen egyenlőtlenség növelőnek mondható. 1998-ban szintén gyengén csökkentő hatásról beszélhetünk, hiszen csökkent a jövedelemegyenlőtlenség, de a nettó jövedelmek alapján a csökkenés üteme kisebb, mint a bruttó jövedelmek alapján. A vizsgált időszakban a mechanizmus erősen növelő szerepe érvényesült.
- A jövedelem-egyenlőtlenség alakulása sejthető (bár érdemben nem tesztelhető) kapcsolatot mutat az aktuális gazdaságpolitika irányultságával. Ezek alapján feltételezhető, hogy 2003-ban és 2004-ben a gazdaságpolitika újraelosztó rendszerének a jövedelem-egyenlőtlenséget „gyengén növelő” típusa lesz megfigyelhető.

Magyarország 2004-es EU csatlakozása, rövidtávon nagyobb valószínűséggel fokozza a társadalmi polarizációt, mintsem csökkenti. Ennek egyik oka az agrárszektorban keresendő. A szétaprózott, nem versenyképes mezőgazdasági termelői réteg egy jelentős része nagy valószínűséggel elszegényedik.

C. A személyes jövedelmek egyenlőtlensége a bevallási adatok alapján

Az adóbevallók jövedelem-egyenlőtlenségét öt mutató alapján számítottuk ki (lásd a 3. sz. táblázatot). Tendenciájukban nagyjából egy irányba mutatnak, és mindegyik mutató értéke messze felülmúlja a háztartásstatisztikai adatok alapján számított mutatókét. 2001-ben enyhe csökkenés, majd 2006-ra drasztikus ugrás jelentkezik minden mutatóban. A Gini koefficiens 0,50 körüli értéke több mint másfélszerese a háztartásstatisztikákból számított 0,28-0,30 körüli értékeknek. Nemzetközi összehasonlítást csupán Olaszország adataival tudtunk végezni, amelyek alapján a Gini mutató a háztartásstatisztikai adatokra nézve sokkal kisebb egyenlőtlenséget mutat (0,48), mint amit a jövedelembevallási adatok (0,59) tükröznek.

A Q5 (a legfelső és legalsó 20 százaléknyi népesség jövedelmének aránya) mutató lényegesen letompítja a két szélső decilis között meglévő, kirívóan magas egyenlőtlenséget. Érdekes összevetni a Q5 értékét az amerikai jövedelem-egyenlőtlenségnek a dolgozat elején idézett értékével. Amerikában soha nem tapasztalt mértékű egyenlőtlenségként élték meg a Q5 értékének 11-ről 13,2-re történő emelkedését 1973 és 1989 között. Magyarországon viszont a

legfelső 20 százalékba tartozó adófizető népesség jövedelme 1996-ban 17-szerese volt a legalsó 20 százalékba tartozókéknak, 2006-ra ez a szám 20,6-re emelkedett, majd 2009-re 15,7-re csökkent. Amíg az Egyesült Államokban a kormányzat orvosolni kényszerült a nagymértékű jövedelem-egyenlőtlenséget adóemelés formájában, addig Magyarországon a kormány 2003-ban adócsökkentési törvényjavaslatot fogadott el, adócsökkentést hajtott végre. Ennek a gazdaságpolitikai lépésnek a hatásaként tovább szélesedett a már amúgy is szélesre nyílt egyenlőtlenségi olló, mi több, növekedett a költségvetési deficit. 2003 után az egyenlőtlenségi mutatók alakulásában tetten érhető az adócsökkentésnek a hatása: a költségvetésből kieső, mintegy 400 milliárd forint túlnyomó része a legmagasabb jövedelműek zsebében maradt.

A Robin Hood index arra utal, hogy a 2008-2009-es év kivételével a 10 százaléknál magasabb jövedelmű decilisektől 35 százalékot meghaladó jövedelmet kellene elvenni, s azt az alacsonyabb jövedelműek között szétosztani, ahhoz, hogy a jövedelem-eloszlás egyenletessé váljék

3. sz. táblázat

	1996	1998	1999	2000	2001	2006	2007	2008	2009
Gini	0,464	0,456	0,463	0,469	0,467	0,474	0,506	0,455	0,460
Q10	80,65	39,80	48,60	48,70	51,59	80,14	54,57	48,93	55,35
Q5	19,42	14,95	16,45	16,21	15,64	20,60	16,32	14,85	15,69
HIM	4,84	4,73	4,90	4,92	4,56	4,94	4,51	4,10	4,17
Robin Hood	35,77	35,82	36,55	36,91	36,04	37,61	35,97	33,20	33,49

Vizsgálatainkban nagy szerepet tulajdonítottunk az egyenlőtlenség alakulása és a személyi jövedelemadóztatás közötti összefüggésnek.

A kilencvenes években még progresszívnek tekinthető, de a kétszámjegyű infláció következtében a felismerhetetlenségig erodálódott személyi jövedelemadó-rendszer nagymértékben hozzájárult a jövedelmek polarizációjához, a növekvő jövedelem-egyenlőtlenségekhez, a társadalmi igazságtalanságokhoz. Az elmúlt 20 évben a személyijövedelemadó-rendszer egyre jobban eltolódott egyfelől az adócsökkentés, másfelől a kulcsok számának csökkentése irányába. A megtett gazdaságpolitikai lépések a gazdagabb, befolyásosabb rétegeknek kedveztek, amiből az is következett, hogy az adózás utáni jövedelmek még tovább széthúzódtak.

Kovács Ilona állítja, hogy a jelenlegi kormányzatnak az egykulcsos személyi jövedelemadó-rendszer melletti elkötelezettsége társadalompolitikailag elhibázott, súlyos következményekkel járó lépés. A bevezetett adórendszer kizárja a szolidaritást, s a kormány döntései következményeképpen a közeljövőben a szemünk láttára erősödik fel az utóbbi években csillapodni látszó jövedelem-egyenlőtlenség. A hozzáfűzött elképzelések valóra válása aggályos. A kormány a 32 százalékos adókulcs megszüntetésével több, mint 400 milliárd forintos lyukat vág az éppen befoltózásra szoruló költségvetésen a lakosság legtehetősebb

rétegeinek a javára. Ők nem lesznek új munkahelyek megteremtésének a letéteményesei, többletjövedelmüket nem fordítják beruházásra, legfeljebb luxusfogyasztásra, drága külföldi utazásokra. Az adócsökkentésnek akkor lenne ténylegesen fogyasztást serkentő hatása, ha abból többségében az alacsonyabb jövedelmű rétegek részesülnének. Ennek következtében növekedhetne a fogyasztási hányad, mert a szegényebbeknek jóval nagyobb a fogyasztási hajlandóságuk, mint a gazdagabb, módosabb rétegeknek. Tehát még a hazai fogyasztás élénkítő hatása is kétséges. A kormány csapdahelyzetbe manőverezte magát, mert a legkülönbözőbb válogatott eszközök felhasználására kényszerül a deficit betömésére, de az egykulcsos rendszer következtében kieső adóbevételek minden évben hiányozni fognak, a költségvetési hiány évről évre újratermelődik, amelynek fájdalmas árát végső soron a magyar lakosságnak kell megfizetnie. Ebből a csapdahelyzetből csak egyféleképpen lehetne kikerülni, ha józan belátás alapján a kormány visszavonná az egykulcsos adórendszert.

A JÖVEDELEM-ELOSZLÁS ÉS –EGYENLŐTLENSÉG ISMERETÉNEK SZEREPE, FONTOSSÁGA A GAZDASÁGPOLITIKAI DÖNTÉSHOZATALBAN

Kutatócsoportunk egyöntetű véleménye, hogy a mindenkori kormányzatnak sokkal nagyobb figyelmet kell szentelnie a tudományos következtetések megfontolásának.

Az a sajátosság, hogy a nagy jövedelmi ugrás a legfelső tizedbe tartozóknál következett be, az mindegyik vizsgálatban egységesen kiderült, eltérések csupán a mértékekben vannak.

A rendszerváltozás folyamata szükségszerűen magával hozta a jövedelem-egyenlőtlenség növekedését, de a kormányok látványosan kihátráltak az egyenlőtlenség csökkentésének feladatköréből, az állami szerepvállalás lényegesen beszűkült, nem építettek ki védőernyőt a szegény rétegek fölé, pedig arra még a szigorú restriktív gazdaságpolitikát forszírozó IMF és Világbank is figyelmeztetett, hogy az állami beavatkozás megszüntetése súlyos terheket ró a lakosság jelentős rétegeire. Úgy véljük, ennek a gondolatnak központi helyet kellene elfoglalnia a hazai gazdaságpolitikusok, politikusok gondolkodásában. A parlamenti pártok képviselőinek foglalkozni kellene a tudományos kutatások eredményeivel, s az azokból levonható következtetéseknek megfelelő döntéseket kellene hozni. Mindenkor szükség van szakmai körökből kiinduló társadalmi vitára, arról, hogy milyen mértékű jövedelem-differenciálódás kívánatos gazdasági, szociális és erkölcsi szempontokat is figyelembe véve.

A jövedelem-egyenlőtlenség növekedésének legtragikusabb következménye a már amúgy is meglévő súlyos probléma, a gyermekszegénység növekedése. Jó lenne látni olyan kormányzati intézkedéseket, amelyekkel a mind gazdaságilag, mind társadalom-politikailag szétszakadt társadalom feszültségeit korrigálnák, mérsékelnék.

1987-ben természetes szakmai döntés volt, hogy az adórendszer progresszív legyen. A progresszív jövedelemadó-rendszer többkulcsos, többsávós, ami azt jelenti, hogy a különböző jövedelemsávokba sorolt adófizetők jövedelemsávonként rendre magasabb jövedelemkulccsal adóznak, a magasabb jövedelműek értelemszerűen nagyobb arányban viselik a társadalmi közterheket. Ezzel szemben a lineáris, egykulcsos adórendszerben minden adózó azonos arányban viseli ezeket a terheket. A progresszív jövedelemadó-rendszer csökkenti a jövedelmi egyenlőtlenségeket, a lineáris erre nem alkalmas. Igaz, adófilozófiai felfogás kérdése, hogy ki melyik adórendszert tekinti igazságosnak vagy igazságtalannak, de azzal tisztában kell lennie minden döntéshozónak, hogy a lineáris adórendszer a gazdagoknak kedvez. Nem ismerünk olyan fejlett demokratikus államokat, ahol ne progresszív személyi jövedelemadó-rendszer létezne.

A progresszív adórendszerben az adósávok és az adókulcsok kialakításának alapvetően a jövedelem-eloszláshoz kell igazodnia. A sávokat az infláció mértékének, az adókulcsokat pedig az adórendszer újraelosztó szerepének megfelelően kellett volna alakítani. Ez nem csak, hogy nem történt meg, de kifejezetten ellentétes irányú és hatású gazdaságpolitikai intézkedések születtek az elmúlt húsz év során.

Nemzetközi tapasztalatok alapján előre jelezhető, hogy recesszióban, válságban csökkennek a jövedelmek, a szegények hányada növekszik. Ezt a folyamatot igazolták a kilencvenes évek közepén évenként ismétlődő TÁRKI-BKE felmérések is (1992, 1993, 1994.). Nem érvényesült a nyugati közgazdászok körében elfogadott nézet, miszerint, ugyan a gazdagok a haszonélvezői a változásoknak, ez csak úgy tekinthető igazságosnak, ha érvényesül a gazdasági növekedésnek a szegényeket segítő, leszivárgó hatása. Minimálisak voltak az olyan kormányzati intézkedések, amelyek ezt a folyamatot elősegítették volna. Ez a létező jelenség mind gazdasági, mind erkölcsi vonatkozásban gondot okoz a társadalomnak. A növekvő jövedelem-egyenlőtlenség és a szegények magas aránya veszélyezteti az ország hosszú távú növekedési esélyeit, gátolja a termelékenység növekedését, miközben a stagnáló jövedelmek a fogyasztás, az életszínvonal stagnálását vagy csökkenését idézik elő.

A TANULMÁNYOKBAN FELHASZNÁLT IRODALOM JEGYZÉKE

- ALKER, H. R. JR. – RUSSETT, B. M. [1964]: On Measuring Inequality. *Behavioral Science*. 9. évf. 2. sz. 207–218. old.
- ANDORKA RUDOLF [1996]: Elégedetlenség. Megjelent: Sik–Tóth (szerk., 1996): Társadalmi páternoszter 1992–1995. Jelentés a Magyar Háztartás Panel 4. hullámának eredményeiről. BKE, TÁRKI, KSH, Budapest
- ANDORKA R. – FERGE ZS. – TÓTH I. GY. [1997]: Valóban Magyarországon a legkisebbek az egyenlőtlenségek? *Közgazdasági Szemle*. XLIV. évf. 2. sz. 89–112. old.
- ATKINSON, A. B.– L. RAINWATER–T. M. SMEEDING [1995]: Income distribution in the OECD countries. OECD Social Policy Studies No. 18., Paris.
- ATKINSON, A.–J. MICKLEWRIGHT [1992]: Economic Transformation in Eastern Europe and the Distribution of Income. Cambridge University Press, Cambridge.
- CANNAN, E. [1914]: *Wealth*, Staples Press, London.
- COBB, C. W. – RIXFORD, C. [1998]: *Lessons Learned from the History of Social Indicators*. Redefining Progress. San Francisco. (ed.): *Essays on Poverty, Equity, and Growth*, Pergamon Press, Oxford, 1991.
- DALY, H. – COB, J. [1989]: *Redirecting the Economy Toward Community, the Environment, and a Sustainable Future*. Beacon Press. Boston.

- ÉLTETŐ Ö. – FRIGYES E. [1968]: Új jövedelemegyenlőtlenségi mutatók, tulajdonságaik és hasznosítási lehetőségeik. *Sigma*. 4. évf. 1. sz. 17–28 old.
- ÉLTETŐ Ö. – HAVASI É. [2002]: Az ekvivalencia-skála hatása a jövedelmi egyenlőtlenségekre és a szegénységre. *Szociológiai Szemle*. 12 évf. 4. sz. 51–57. old.
- ÉLTETŐ Ö. – HORVÁTH Á.-NÉ – SCHNELL L.-NÉ [1985]: *A családi jövedelmek színvonala és szóródása 1982-ben*. Központi Statisztikai Hivatal. Budapest.
- ÉLTETŐ Ö. – VITA L. [1982]: Jövedelem-eloszlások közelítése és prognosztizálása. *Sigma*. 37. évf. 1–2. sz. 15–39. old.
- ÉLTETŐ Ö. [1971]: Lakossági jövedelmek szóródása és ennek forrásai. *Gazdaság- és Jogtudomány*. 10. évf. 1–2. sz. 43–48. old.
- ÉLTETŐ, Ö. – FRIGYES, E. [1968]: New Income Inequality Measures as Efficient Tools for Causal Analysis and Planning. *Econometrica*. 36. évf. 2. sz. 383–396. old.
- ÉLTETŐ, Ö. [1995]: Disparities in the Economic Well-being of the Hungarian Society in the Late 1970s and in the 1980s. In: *The distribution of economic well-being in the 1980s*. Cambridge University Press.
- ÉLTETŐ ÖDÖNHAVASI ÉVA [2009]: A hazai jövedelemegyenlőtlenség főbb jellemzői az elmúlt fél évszázad jövedelmi felvételei alapján, *Statisztikai Szemle*, 87. évfolyam 1. szám, 2009.
- FIELDS, G. S.: “Growth and Income Distribution”. pp. 41-45. In: Psacharopoulos, G. Budapest, 58 o.
- FÖRSTER, M. F.–TÓTH ISTVÁN GYÖRGY [1997]: Szegénység és egyenlőtlenségek Magyarországon és a többi visegrádi országban. TÁRKI Társadalompolitikai Tanulmányok, 1. sz. TÁRKI.
- FÖRSTER, M. F.D’ERCOLE, M.M. [2009]: THE OECD APPROACH TO MEASURING INCOME DISTRIBUTION AND POVERTY: STRENGTHS, LIMITS AND STATISTICAL ISSUES Joint OECD/University of Maryland International Conference, Measuring Poverty, Income Inequality, and Social Exclusion Lessons from Europe 16-17 March 2009
- GALASI PÉTER [1995]: A jövedelemegyenlőtlenségek változása Magyarországon 1987, 1992–1994. Magyar Tudományos Akadémia Világgazdasági Kutató Intézet, Budapest, 60. o.
- HAJDU O. [1997]: *A szegénység mérőszámai*. KSH Könyvtár és Dokumentációs Szolgálat. Budapest.
- HAVASI É. – HORVÁTH Á.-NÉ – SCHNELL L.-NÉ [1999]: *A szegények jellemzői a mai Magyarországon*. Központi Statisztikai Hivatal. Budapest.
- HAVASI ÉVA–HORVÁTH ÁDÁMNÉ–RÉDEY MÁRIA–SCHNELL LÁSZLÓNÉ [1998]: A mai magyar háztartások jövedelemeloszlása. *Statisztikai Szemle*, március, 221–237. o.
- KAKWANI, N. C. [1980]: *Income Inequality and Poverty* Oxford University Press, 1980.
- KAPITÁNY ZSUZSA–MOLNÁR, GYÖRGY [2000]: Inequality and mobility analysis by the Hungarian Rotation Panel 1993-1998. MTA KTK Műhelytanulmányok MT-DP. 2002/4. MTA KTK, Budapest.
- KESZTHELYINÉ RÉDEI M. – SZABÓ ZS. [2006]: A jövedelmek színvonalának és eloszlásának alakulása Magyarországon az elmúlt másfél évtizedben. In: *Jövedelmi helyzet, jövedelem-eloszlás, 2004 (Válogatott tanulmányok, I.)* Központi Statisztikai Hivatal. Budapest.

- KOVÁCS ILONA [1993]: A jövedelem-eloszlás és a jövedelem-egyenlőtlenség mérési módszerei, MTA. KTI. Budapest, 1993. 21 old.
- KOVÁCS ILONA [2003]: Hol az adócsökkentés forrása? Népszabadság, 2003. szeptember 2.
- KOVÁCS ILONA [2004]: Igazságos közteherviselést! Népszabadság, 2004. augusztus 10.
- KOVÁCS ILONA [2010]: A hazai jövedelem-eloszlás és jövedelem-egyenlőtlenség mérése és elemzése személyi jövedelembevallási adatok alapján Műhelytanulmány INSTITUTE OF ECONOMICS, HUNGARIAN ACADEMY OF SCIENCES BUDAPEST 2010, MT-DP – 2010/09
- KOVÁCS ILONA [2010]: Measuring and Analyzing Income Distribution and Income Inequality in Hungary based on Data from Personal Income Tax Returns, DISCUSSION PAPERS INSTITUTE OF ECONOMICS, HUNGARIAN ACADEMY OF SCIENCES BUDAPEST, 2010 MT-DP – 2010/11
- KRUGMAN, P.R. [1992]: „Like it or not, the income gap yawns” The Wall Street Journal, 21 May 1992.
- KSH [1964]: *A népesség jövedelmi helyzete, 1962*. Budapest.
- KSH [1969]: *Jövedelmi színvonal – Jövedelmi különbségek (1968. márciusi felmérés előzetes adatai)*. Központi Statisztikai Hivatal. Budapest.
- KSH [1975]: *A családi jövedelmek színvonala és szóródása 1972-ben*. Budapest.
- KSH [1979]: *A lakosság jövedelmi rétegződése 1977-ben (Az 1987. évi jövedelmi felmérés főbb adatai)*. Budapest.
- KSH [1980]: *A családi jövedelmek színvonala és szóródása 1977-ben*. Budapest.
- KSH [1984]: *A lakosság jövedelmi rétegződése 1982-ben*. Budapest.
- KSH [1985]: *A családi jövedelmek színvonala és szóródása 1982-ben*. Budapest.
- KSH [1988]: *A lakosság jövedelmi rétegződése 1987-ben*. Budapest.
- KSH [1990]: *Jövedelemeloszlás Magyarországon. Az 1988. évi jövedelmi felmérés adatai*. Központi Statisztikai Hivatal. Budapest.
- KSH [2005]: *A 2005. évi lakossági jövedelem-felvétel összefoglaló adatai*. Budapest.
- KSH [1998]: *Jövedelem eloszlás Magyarországon. 1995*, KSH, Budapest.
- Kuznets, S.: “Economic Growth and Income Inequality”. *The American Economic Review*, March, pp. 1-28. 1955.
- MILANOVIC, B. [1998]: *Income inequality and poverty during the transition from planned to market economy*. The World Bank, Washington D.C.
- OECD [1999]: *Trends in income distribution and poverty in the OECD area*. OECD, Paris.
- OECD[2008]: *Growing Unequal? Income Distribution and Poverty in OECD Countries. Növekvő egyenlőtlenség? Jövedelem-eloszlás és szegénység az OECD-országokban* OECD, 2008.
- OECD [2009]: *Measuring Poverty, Income Inequality, and Social Exclusion*. Joint OECD/University of Maryland International Conference. Lessons from Europe, Paris, France, March 16-17, 2009
- PENNAR, K. [1991] „The rich are richer – and America may be the poorer”, *Business Week*, 8 November 1991.

- Rauch, J. E.: Economic Development, Urban Underemployment, and Income Inequality". *Canadian Journal of Economics*, November, pp. 901-915. 1993.
- Robinson, S.: "A Note on the U Hypothesis Relating Income Inequality and Economic Development". *American Economic Review*, June, pp. 437-438. 1976.
- SEN, A. [1973]: *On Economic Inequality*. Clarendon Press, Oxford, 118 o.
- SPÉDER ZSOLT [2002]: *A szegénység változó arcai. Tények és értelmezések*. Budapest. Andorka Rudolf Társadalomtudományi Társaság–Századvég Kiadó.
- TÓTH ISTVÁN GYÖRGY [2002]: *Jövedelem-eloszlás a kilencvenes években*. Megjelent: Kolosi, Tóth és Vukovich, szerk, 2002. 20-41. o.
- TÓTH ISTVÁN GYÖRGY [2005]: *Jövedelemeloszlás a gazdasági rendszerváltástól az uniós csatlakozásig* Andorka Rudolf Társadalomtudományi Társaság–Századvég Kiadó, Budapest, 2005, 334 oldal
- TÓTH, I. GY.MEDGYESI, M. [2009]: *Income distribution in new (and old) EU member states*. Paper prepared for Joint OECD/University of Maryland International Conference Measuring Poverty, Income Inequality, and Social Exclusion. Lessons from Europe 16-17 March 2009
- THEIL, H. [1967]: *Economics and Information Theory*. North-Holland Publishing Company. Amsterdam.
- WORLD BANK [2000]: *Making transition work for everyone: Poverty and inequality in Europe and Central Asia*. The World Bank, Washington D.C.
- ZENGA, M. [2007]: *Inequality Curve and Inequality Index Based on the Ratios Between Lower and Upper Arithmetic Means*. *Statistica & Applicazioni*. V. évf. 1. sz. 3–27. old.